

Ngaahi Tu'unga kuo Fokotu'u ki he Sivi

'Oku tukumai 'e he ngaahi sivi (inspections) 'oku fakakakato 'e he 'Ofisi Faka-'Inisipēkitá (Office of the Inspectorate) ha 'matapā ki he ngaahi pilīsoné' ke ma'u ai ha fakatokanga tōmu'a ki ha ngaahi matu'utāmaki mo ha palopalema 'e ala hoko, pea hulu'i ai mo e ngaahi 'ēlia ki he 'ilo fo'ou mo e founa ngāue lelei 'e ala muimui ki ai 'a e ngaahi pilīsonone kehé.

'Oku hoko 'a e ngaahi sivi ko e kongā mahu'inga ia 'o hono fakapapau'i ke tokangaekina tau'atāina 'a e fa'unga ngāue 'a e Potungāue ki he Ngaahi Pilīsoné.

Ko e tefito'i taumu'a 'o hono sivi 'o e pilīsoné ke kau atu ki hono fokotu'utu'u 'o ha 'ātakai 'oku hao, malu mo fe'unga ki he tauhi kakaí (humane) 'aki hono

- mahino'i lelei 'a e ngaahi tapa kotoa 'o e ngaahi pilīsoné, kau ki ai mo ha ngaahi makatu'unga ki hono fakatupunga 'o ha ngaahi palopalema kuo 'ilo'i,
- fakahoa 'o e ngaahi tu'unga totonu 'o e pilīsoné, founa pule'í mo e fakahoko ngāué ki he fiema'u 'a e ngaahi kupu'i lao fekau'aki 'i he ngaahi lao fakalotofonuá mo e fakavaha'apule'angá, mo
- fakahū 'o ha lipooti mo e ngaahi fokotu'u fekau'aki mo ha founa ke fakalelei'i ai 'a e fa'unga 'o e ngaahi pilīsoné mo hono tauhi 'o e kau ngāue pōpulá.

'Oku fakamatala'i 'e he Ngaahi Tu'unga kuo Fokotu'u ki he Sivi (Inspection Standards) ma'á e 'Ofisi Faka-'Inisipēkitá 'a e ngaahi tu'unga 'o e tauhi mo e ngaahi makatu'unga 'oku fiema'u ke a'usia 'e ha pilīsonone. 'Oku kau 'i ai 'a e ngaahi me'afua (indicators) 'e sio ki ai 'a e kau 'inisipēkitá lolotonga 'enau vakai'i 'a e ngāue ki hono tauhi 'o e kau ngāue pōpulá mo e tu'unga 'oku 'i ai 'a e ngaahi pilīsoné. 'Oku 'ikai fakangatangata 'a e lisi 'o e ngaahi me'afuá pea 'e 'ikai ai ke ta'ofi hano fakakau mai 'o ha ngaahi founa kehe 'e ala a'usia ai 'e ha pilīsonone ha tu'unga kuo fokotu'u.

'Oku tataki 'e he Ngaahi Tu'unga kuo Fokotu'u ki he Sivi 'a e kau 'inisipēkitá ke nau fakahoko ha ngaahi vakai'i tau'atāina mo ta'efilifilimānako 'o e tauhi mo e ngaahi tu'unga 'oku 'i ai 'a hono tokangaekina 'o e kau ngāue pōpula 'i Nu'u Silá. Lolotonga 'a e ngaahi sivi mo e fakatotoló, 'e ngāue ai 'a e kau 'inisipēkitá ke ma'u mo 'ilo ha ngaahi fakamo'oni ki hono a'usia 'o e ngaahi tu'unga kuo fokotu'u.

'Oku tākiekina 'a e ngaahi sivi 'e he ngaahi tefito'i tui 'e fā:

» **Malu mo hao:** 'Oku tauhi malu mo hao 'a e kau ngāue pōpulá

» **Faka'apa'apa:** 'Oku tokangaekina 'a e kau ngāue pōpulá 'i he founa 'okú ne faka'apa'apa'i 'a e tu'unga molumalu 'o e tangatá

» **Polokalama 'oku fakataumu'a:** 'Oku malava 'a e kau ngāue pōpulá, pea nau 'amanaki, ke nau kau atu ki ha ngaahi polokalama 'oku kaunga lelei kiate kinautlou

» **Fakafo'ou:** 'Oku mateuteu 'a e kau ngāue pōpulá ki hono tukuange atu kinautolu ki he komiunitií, pea tokoni ki hono holoki 'a e faingamālie ke nau toe maumau'i 'a e laó

'Oku fiema'u 'e he Ngaahi Tu'unga kuo Fokotu'u ki he Sivi ke fakakau 'e he kau 'inisipēkitá 'a e ngaahi 'ēlia 'e 10 'o e mo'ui 'i he pilīsoné:

» Talitalí mo e fakahuú

» Ngaahi 'aho kamata 'o e nofo pōpulá

» Ngaahi fakafe'aó mo e fakahikí

» Fatongia ki he tauhi

» Mo'ui lelei

» 'Ātakai

» Maaú

» Polokalama 'oku fakataumu'a

» Fakafo'ou

» Kau ngāue 'a e pilīsoné

‘Oku to’o ‘a e Ngaahi Tu’unga kuo Fokotu’u ki he Siví meí he Ngaahi Tu’utu’uni Sí’isi’i Taha ‘a e Ngaahi Pule’anga Fakatahatahá ki hono Tauhi ‘o e Kau Pōpulá (United Nations Standard Minimum Rules - SMR) (‘ko e Ngaahi Tu’utu’uni Mandela - the Mandela Rules’) mo e Ngaahi Fiema’u Faka-‘Inisipēkita ‘a ‘Ene ‘Afió ki he Ngaahi Pilīsoné (HM Inspectorate of Prisons Expectations - ‘oku tatau eni mo e ngaahi makatu’unga ‘a Pilitānia ki hono sivi’i ‘o hono tauhi mo e ngaahi tu’unga ‘o e tauhi ki he kakai tangata ‘i pilīsoné). Lolotonga hono fakahoko ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ‘a Mandela ki he kotoa ‘o e kau ngāue pōpulá, kuo hoko ‘a hono langa’i mo fakakau ‘a e ngaahi tu’unga ngaofe ngofua ki he tangatá pe fefiné ‘i he Ngaahi Tu’unga kuo Fokotu’u ki he Siví ke fakatokanga’i ‘a e ngaahi fiema’u makehe ‘a e kau ngāue pōpula fefiné mo e kau fakaleitii/fakatangatá.

Ko e ngaahi tu’unga ngaofe ngofua ki he tangatá pe fefiné kuo to’o meí he Ngaahi Tu’utu’uni ‘a e Pule’anga Fakatahatahá ki hono Tauhi ‘o e Kau Pōpula Fefiné (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners) mo e Ngaahi Tu’utu’uni Angamaheni ki he kau Pōpula Fefiné (ko e Ngaahi Tu’utu’uni Bangkok - the Bangkok Rules) mo e Ngaahi Tefito’i Tui Yogyakarta (Yogyakarta Principles) (‘oku fekau’aki mo e natula fakaetangatá pe fefiné (sexual orientation) mo e ‘ilo’i’anga fakaetangatá pe fefiné (gender identity)) ‘a ia na’e fokotu’u ke pou pou mo tākaki ki he Ngaahi Tu’utu’uni ‘a Nelson Mandelá. ‘Oku mahino ki he ‘Ōfisi Faka-‘Inisipēkitá ‘e toe fakahoko foki ki he kau ngāue pōpula tangatá ‘a e ngaahi tu’unga ngaofe ngofua ki he tangatá pe fefiné, ‘o hangē ko e ngaahi me’a kaunga ki he ngaahi fatongia fakatauhi fānaú mo e tauhi ‘o e tu’unga mo’ui leleí.

‘Oku fekau’aki ‘a e tu’unga takitaha ki ha fo’i Tu’utu’uni Nelson Mandela, Tu’utu’uni Bangkok pe Tefito’i Tui Yogyakarta.

‘Oku mahino ki he ‘Ōfisi Faka-‘Inisipēkitá ‘a e tokolahi ange ‘a e kakai Maulí ‘i he ngaahi pilīsoné ‘i Nu’u Silá ‘i hono fakahoa ki he ngaahi matakali kehé. Ko ia ai, kuo fokotu’u ai ha ngaahi tu’unga mo e me’afua makehe ke faka’ilonga’i ‘a e ngaahi fiema’u ‘a e kakai Maulí. ‘I hono sivi ‘o e tauhi mo e ngaahi founa tokangaekina ‘o e kau ngāue pōpulá, ‘e fakakaukau’i ai ‘e he kau ‘inisipēkitá ‘a e founa ‘o hono uesia ‘e he ngaahi fa’unga pilīsoné mo e ngaahi founa ngāué ‘i he kau pōpula Maulí.

Toe Vakai’i

‘E fakahoko ‘a hono toutou vakai’i ‘o e Ngaahi Tu’unga kuo Fokotu’u ki he Siví ke fakapapau’i ‘oku hokohoko atu ‘enau feau ‘a e ngaahi fiema’u ‘a e kau ngāue pōpula Nu’u Silá pea ho’ata mei ai ‘a e tūhulu fakamuimui taha ‘a e Ngaahi Pule’anga Fakatahatahá ki he ngaahi tu’unga ‘o hono tauhi ‘o e ngaahi pilīsoné mo e ngaahi tūkunga ‘oku nau ‘i aí.

Ngaahi tu’unga ‘o e sivi ki he kotoa ‘o e kau ngāue pōpulá

Ngaahi Tui Tefitó

‘Oku kaunga atu ‘a e ngaahi Tui Tefitó ki he kotoa ‘o e ngaahi fatongia ‘o e pilīsoné, kau ngāué mo e kau ngāue pōpulá.

1. ‘Oku tauhi ‘a e kau ngāue pōpulá makatu’unga ‘i hono faka’apa’apa’i honau ngeia mo e mahu’inga fakaetangatá.
2. ‘Oku fakapapau’i ‘a e malu mo hao ‘a e tokotaha kotoa pē ‘i he pilīsoné, kau ki ai ‘a e kau ngāue pōpulá, kau ngāué, ngaahi kautaha fakahoko ngāué mo e kau ‘a’ahí.
3. ‘E ‘ikai ‘atā, pea ‘e malu’i ‘a e kotoa ‘o e kau ngāue pōpulá mei hano tautea’i mo fakamamahi’i kinautolu ‘i ha founa fulikivanu, ‘ikai tuha mo e fa’ahinga ‘o e tangatá pe holoki ngeia, ‘o ‘ikai ‘aupito ha fa’ahinga ‘uhinga pe makatu’unga ‘e fakatonuhia’i ‘aki.
4. Tokonia ha kau ngāue pōpula kuo ‘ilo ha’anau tō ki ha fakatamaki tupu mei hanau tautea’i pe fakamamahi’i ‘i ha founa fulikivanu, ‘ikai tuha mo e fa’ahinga ‘o e tangatá pe holoki ngeia ke feau ‘enau ngaahi fiema’u fakaemo’ui leleí pea fakahoko foki mo ha ngāue fakalao, kapau te nau fiema’u ia.

5. 'Oku 'ikai ha tō'onga filifili mānako ta'efakalao ki he kau ngāue pōpulá, kae tokangaekina 'a e ngaahi fiema'u 'a e kotoa 'o e kau ngāue pōpulá, tautefito ki he fa'ahinga 'i he ngaahi tafa'aki tu'u laveangofua ange 'o e pilīsoné.
6. 'Oku 'inasi kakato mo faingofua 'a e kau ngāue pōpula 'oku nau mo'ua 'i ha ngaahi faingata'a'ia fakaesino, 'atamai pe faingata'a'ia kehe 'i he mo'ui fakaepilīsoné 'i ha founa 'oku potupotu tatau.
7. 'Oku ma'u atu 'e he kau pōpulá 'a e ngaahi polokalama fakaakeake mo fakafo'ou, 'o poupou ki he halanga ki honau tukuangé.
8. 'Oku faka'ai'ai 'e he mo'ui fakaepilīsoné 'a e fatongia fakaetautahá, faka'apa'apa'i 'o kitá mo e ngeia 'o ha tokotaha.
9. 'Oku to'o 'e he nofo pilīsoné 'a e tau'atāina 'a e tokotaha ngāue pōpulá, pea 'ikai ai taau ke toe tautea'i ta'e'uhinga kinautolu lolotonga 'a 'enau 'osi 'i pilīsoné.